

יעל צהר

בנות לוט

בנות לוט רואות את עצמן בסכנה ממשית של עקרות עקב הרס העולם. הבכורה יוזמת משכב של שתיהן עם האב, ובעקבות זאת הן הרות ויולדות בנים חשובים: מואב ובן עמי, שהם אבותיהם של העמים מואב ועמון.

גבולותיו של סיפור בנות לוט הם לכאורה ברורים. הוא פותח במנוסת לוט ובנותיו מפחד ההפכה בסדום (בראשית יט, ל), והוא מסתיים בלידתם של מואב ובן עמי (שם, לח). בפסוק המקדים נמצא סיכום של מהפכת סדום ועמורה: "ויהי בשחת אלקים את ערי הככר, ויזכר אלקים את אברהם, וישלח את לוט מתוך ההפכה, בהפך את הערים אשר ישב בהן לוט". הפסוק שלאחר הלידה פותח נושא חדש: אברהם ושרה בגרר. גם אם נדע היכן מתחיל ומסתיים הסיפור הקצר על לוט ובנותיו, עלינו לשאול את עצמנו האם הוא סיפור עצמאי היכול לעמוד על רגליו שלו, או שמא כדי להבינו נכונה חובה עלינו להעמיק בזיקה שבינו ובין הרקע הסיפורי שבו הוא נטוע.

כבר בקריאה ראשונה של הסיפור ברור לקורא כי הסיפור אינו סיפור עצמאי וסגור, שכן הוא מהווה תוצאה ישירה למהפכת סדום ועמורה המתוארת בפסוקים שלפניו. יחד עם זאת האם נכון יהיה לקשור אותו רק להפכה בסדום ולמסקנתן המוטעית של בנות לוט החושבות שהעולם כולו נהרס, או שמא יש להרחיב את המעגל?

זקוביץ¹ עוסק במעגלי פרשנות במקרא ומוצא כי יש לשאול על מידת העצמאות של כל סיפור מקראי:

גם אם הקורא בטוח כי גילה אל נכון את ראשית הסיפור וסיומו, עדיין חייב הוא תשובה לקושיה הבאה: האם הסיפור הוא יחידה ספרותית עצמאית הניתנת וחייבת להתפרש ללא זיקה לסביבתה הספרותית, או שמא נכתב הסיפור כחלק ממערכת רחבה יותר שעליה הוא מקרין מאורו וממנה הוא מקבל את אורו שלו [...] הנדע לומר עד היכן יש לבקש את תחומי השפעתו של הסיפור הבודד?

1 "זקוביץ, "עלה קרח [...] עלה קרח: מעגלי פרשנות בסיפורת המקראית", מחקרי ירושלים בספרות עברית ח (תשמ"ה), עמ' 7.

בהמשך מציין זקוביץ כי אין לחפש נוסחה אחת כוללת, אלא יש לבחון כל סיפור לגופו.

גם פריש עוסק במעגלי הפרשנות הפנים-מקראית, ולדעתו² יש לבדוק בעזרת "מעגלי הקשר הולכים ומתרחבים" ביקורת מפי דמויות בתוך סיפור, כאשר הקורא אינו יודע מהי עמדת המספר המקראי עצמו. פריש שואל: "כיצד נוכל לרדת לסוף דעתו של המחבר ולזהות את עמדתו", כאשר הדברים הנאמרים מפי הדמות הם שיפוטניים, אך לא ברור אם הם משקפים את עמדתו של המספר. סיפור בנות לוט הוא סיפור קצר במיוחד, תשעה פסוקים בסך הכול, ובמרכזו מעשים של גילוי עריות, שהם אסורים ומתועבים בתורה.³ עם זאת, חשוב להדגיש כי אין בו כלל נימה שיפוטית. הקורא מזדעזע מן התיאור הבוטה של גילוי העריות שבו, אך לשון הכתוב היא עובדתית בלבד. על הקורא האחראי מוטלת המשימה לבדוק אם תגובותיו הרגשיות הן שלו בלבד או של המקרא עצמו. זאת עליו לעשות בעזרת בדיקת המקרא על מעגליו השונים הסובבים את הסיפור, יונקים ממנו ומאירים אותו.

לוט הוא אחיינו של אברהם, וחשיבות רבה נועדה לרקע משפחתי זה. נשים לב שסיפור סדום נמצא בתוך שרשרת סיפורי אברהם (פרקים יא–כה). לפני הפכת סדום ועמורה אברהם עומד לפני ה' ומבקש שלא ישחית את סדום בעבור הצדיקים שבה (יח, כג–לג), ועל לוט עצמו מצוין בפירוש כי ניצל בזכות אברהם (יט, כט).

כן על הקורא להתייחס בכובד ראש לציון חשיבותם הגניאלוגית של הבנים הנולדים: "הוא אבי מואב עד היום" (לז), ו"הוא אבי בני עמון עד היום" (לח). מטרת הכתוב היא ליידע את הקורא כי לסיפור בנות לוט השפעה על ההיסטוריה העולמית. יש לשים לב לכך שבשם "מואב", בנה של הבכירה, נשמע בפירוש ייחוסו⁴, בעוד שכן הצעירה קרוי "בן עמי" על שם עם "עמון" שעתידי

2 ע' פריש, "מעגלי הקשר לעומת נקודת בקורת", דפים למחקר בספרות 9 (תשנ"ד), עמ' 176.

3 האיסורים של גילוי עריות בתוך המשפחה מפורטים בויקרא יח–כ.

4 רש"י (בעקבות הוריות י ע"ב) מתייחס להבדל זה שבשמות הבנים: "מואב, זו שלא היתה צנועה פירשה שמאביה הוא, אבל צעירה קראתו בלשון נקיה וקיבלה שכר בימי משה, שנאמר בבני עמון: 'אל תתגר בס' כלל, ובמואב לא הזהיר אלא שלא ילחם בס, אבל לצערן התיר לו". רש"י דורש את שמות הבנים בהקשרם עם העתיד הרחוק. גישה אחרת מצויה במדרש: "אמר ר"י ב"ר סימון ור' חנין בשם ר' יוחנן: בנותיו של לוט הולכות לעבור עבירה ונפקדו. באיזו זכות? בזכות מואב. מי אב שנאמר באברהם (בראשית יז) 'כי

לצאת ממנו. שמו של בן הבכירה נטוע ברקע הקרוב, בעוד ששם בנה של הצעירה מצביע על התוצאה הגניאלוגית הרחוקה. בשמות הבנים יש רמז לכך שעל הקורא לקרוא את הסיפור במעגליו השונים.

לאור האמור אני מציעה לבדוק את סיפורן של בנות לוט בתוך שלושה מעגלים: (א) מעגל ההווה הקרוב: המעגל הפנימי של הסיפור עצמו בתוך הקשרו; (ב) מעגל ההווה המורחב על רקע העבר: מעגל הסיפורים של לוט ואברהם; (ג) מעגל העתיד: המעגל העוסק בעמים עמון ומואב בהמשך ההיסטוריה.

א. מעגל ההווה: סיפור בנות לוט בהקשרו הקרוב

בנותיו של לוט מוזכרות בפעם הראשונה בסיפור המצור על בית לוט בסדום. אנשי העיר דורשים את אורחיו של לוט כדי להתעלל בהם מינית, ואז לוט יוצא אליהם ומתחנן: "אל נא אחי תרעו. הנה נא לי שתי בנות אשר לא ידעו איש, אוציאה נא אתהן אליכם, ועשו להן כטוב בעיניכם. רק לאנשים האל אל תעשו דבר, כי על כן באו בצל קורתך" (יט, ז-ח). כדי להגן על אורחיו מוכן לוט להפקיר את שתי בנותיו הבתולות. במילים אחרות: בסולם הערכים של לוט ערך הכנסת האורחים הוא ערך נעלה, ולמען שמירתו הוא מגדיר את בנותיו כאובייקט מיני ומציע להשתמש בהן. למזלן של בנות לוט התכנית אינה יוצאת אל הפועל, שכן המלאכים מצילים את לוט ואת משפחתו ומכים בסנוורים את התוקפים. אך כמאמר העם, התפוח אינו נופל רחוק מן העץ. השקפתן של בנות לוט זהה לזו של אביהן וכאשר הן נתקלות בבעיה הן מציעות בדיוק אותו פתרון.

כיצד יש לפענח את מעשיהן של בנות לוט? המדרש דן אותן לכף זכות, ומציע לראות את המניע להתנהגותן כמניע אלטרואיסטי של הצלת העולם: "שהיו סבורות שנתכלה העולם כדור המבול" (בראשית רבה נא, ח). בעקבות זאת הולכים מפרשים רבים.⁵ כך למשל מצביע רבנו בחיי על כך שהכתוב אינו מגנה כלל את מעשיהן: "ומפני זה לא תמצא שהזכיר בהן הכתוב לשון זנות בכל הפרשה, לפי שכוונתם היתה לשם שמים". רמב"ן מתאר אותן כמלאות אמונה ובעלות חסד: "ונחיה מאבינו זרע – באולי, כי אמרו: נעשה אנחנו המעשה

אב המון גויים נתתיך" (בראשית רבה נא, יא). מדרש זה מפענח את השם "מואב" בתוך המעגל של אברהם-לוט.

5 השו"ר רש"י, רשב"ם, ראב"ע ורבים אחרים.

הראוי לנו, כי ירחם האלהים ונוליד זכר ונקבה, ויתקיים העולם מהם. כי 'עולם חסד יבנה' (תהילים פט, ג), ולא לחינם הצילנו השם".

לעומת זאת רד"ק מתנגד לפירוש זה, ומוצא כי בנות לוט דאגו לשושלת אביהן בלבד: "שהרי יצאו הם מצוער שלא נהפכה, וכן יש להם לחשוב כי שאר הארץ גם כן לא נהפכה. גם שמעו מאביהן כי סדום ובנותיה מרעת יושביה נהפכה". רד"ק מצטט את פירושו של ר' יוסף קרא שעמו הוא מסכים: "וטוב הוא מה ששמעתי בשם ר' יוסף קרא, כי אמרה הבכירה לא נמצא בארץ שירצה לקחת אותנו לנשים, כי יאמרו מאנשי ההפכה אלו, אין ראוי להתחבר עמהן". לפי דעה זו יש לפרש את הפסוק "ואיש אין בארץ לבוא עלינו כדרך כל הארץ", כמבטא את ידיעתן שאמנם יש אנשים בעולם, אך אף אחד מהם לא ירצה להינשא להן.

לעניות דעתי, המדרש קרוב יותר לפשט הדברים, שכן "ואיש אין בארץ" הוא ביטוי המצביע על אי מציאותם של אנשים בארץ ולא על אי רצונם מסיבה זו או אחרת. בנות לוט חשבו שאין עוד אנשים בעולם מלבד אביהן, והן רואות כמשימת חייהן לחיות ממנו זרע (לב, לד).⁶

הבת הבכירה היא היוזמת והדוחפת: "אבינו זקן, ואין איש בארץ לבוא עלינו כדרך כל הארץ. לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה עמו, ונחיה מאבינו זרע" (לא-לב). הזכרת זקנותו של האב מצביעה על דחיפות העניין שאינו סובל דחוי.⁷ הביטוי "ונחיה מאבינו זרע" הוא ביטוי מנחה, ומפרש את המטרה הנעלה אליה היא מתכוונת: בנים ממשיכים לעולם. לאחר שהבכירה הוציאה לפועל את תכניתה, היא פונה שוב אל הצעירה, אשר כנראה מהססת ואינה נחושה כמותה, וחוזרת על התכנית במילים ברורות: "הן שכבתי אמש את אבי. נשקנו יין גם הלילה, ובאי שכבי עמו, ונחיה מאבינו זרע". ואכן הצעירה משתכנעת: "ותקם הצעירה ותשכב עמו". לפי דעתן של הבנות, ערך קיום העולם הוא ערך נעלה, ולצורך הגשמתו של ערך זה הן מגדירות את האב כאובייקט מיני ומשתמשות בו.

גם האב (בסדום) וגם הבנות מאמינים כי המטרה מקדשת את האמצעים, ואף שהאמצעים הם אמצעים מיניים שאינם מקובלים, הם אינם מהססים

6 לעיון פרשני מפורט במניעיהן של בנות לוט ראו א' שלוסברג, "ואיש אין בארץ לבוא עלינו כדרך כל הארץ", סיני קיא (תשנ"ג), עמ' קמו-קסא.

7 כך ספייזר. לעומתו אהרליך: "אבינו זקן, והרי הוא כילד קטן ואנו יכולות לעשות בו כרצוננו".

להשתמש בהם. לוט לא שאל את בנותיו אם הן מסכימות להוות תחליף לאורחים, ועל הרקע של חברה פטריארכלית המקרא אינו צריך לנמק זאת. בנות לוט מודעות לעובדה שמעשיהן אינם מקובלים, אך הן אינן מתייעצות עם אביהן אלא דואגות לכך שבהיותו שיכור לא יהיה מודע למעשה ולא יוכל להתנגד לו.⁸

בעזרת השוואת הסיפור של בנות לוט עם התנהגותו של לוט קודם לכן, הביאה אותנו התורה למסקנה כי מדובר פה במשפחה של אנשים בעלי ערכים, אשר הדרכים לביצוע מטרותיהם אינן עוברות בדיקה מוסרית.

טורנר קושר את התנהגותן של בנות לוט למקום מגוריהם, ומצביע על ההשפעה שהייתה לסדום על חינוכן, ואשר הביאה למעשיהן המכוערים:⁹
 Finally, the sordid episode with his daughters in the cave (19, 30–38), shows that those who were saved from the overthrow of the city have sunk to the level of those who were exterminated.

בסיום מעגל ההווה חשוב לציין את מידת הניגודיות הבולטת בו: מצד אחד תיאור המעשים בוטה במיוחד. הראל-פיש מצביע על כך¹⁰ שהקטע בבראשית יט, ל–לח מתאר אווירה של טבעיות גסה. הגיבורים נמצאים במערה: "הצורה הפרימיטיבית הידועה לזכר האדם עלי אדמות". קיימת תחושה של מיניות בוטה וגסה כשל בעלי חיים, ללא עידון אנושי. מן הצד השני חז"ל מדגישים את כוונתן החיובית של בנות לוט. הן עושות את מעשיהן לא מתוך תאוה אלא מתוך רגש של חובה, כדי להציל את העולם, ומתוך כך המעשה שעשו מוגדר כמצווה: "שנתכוונו לשם מצווה" (נזיר כג ע"א). יזמתה של האחות הבכירה זוכה לדברי שבת: "ותבא הבכירה": אמר ר' חייא בר אבין אמר ר' יהושע בן

8 אהרליך מדייק במילה "מאביהן": "ולא תמצא כלשון הזה בכל המקרא, כי בכל מקום הוא אומר ותהר לפלוני, בלמ"ד. ואמר כאן מאביהן, מפני שלא ידע בשכבן ובקומן, וכאילו היה לוט הסיבה ולא פועלו של הפעולה שעל ידה באו הבנות לידי הריון".

9 L. A. Turner, "Lot as Jekyll and Hide, A reading of Genesis 18–19", *The Bible in Three Dimensions*, Sheffield 1990, pp. 95–96.

10 א' הראל-פיש, "גישה סטרוקטורליסטית לסיפורי רות ובעז", בית מקרא כד (תשל"ט), עמ' 264–265.

קרחא: לעולם יקדים אדם לדבר מצוה, שבשביל לילה אחד שקדמתה בכירה לצעירה, זכתה וקדמתה ארבעה דורות בישראל למלכות" (שם שם ע"ב).¹¹

ב. מעגל ההווה המורכב על רקע העבר:

סיפור לוט ובנותיו בתוך שרשרת סיפורי אברהם

בתוך הסיפור הראשי של אברהם, אשתו ובנו הממשיך, יצחק, שזור סיפור הפיכת סדום וסיפור לוט, אשתו, "נשותיו" – הבנות ובניו הממשיכים: עמון ומואב.

ביקור המלאכים, המבשרים לאברהם על הולדת יצחק (בראשית יח) צמוד לוויכוח של אברהם עם ה' על אודות סדום. בפרק יט מספר לנו הכתוב על הפיכת סדום, הצלת לוט ובנותיו ומות אשתו. פסוקים כז–כט בפרק זה עוברים אל אברהם המשקיף על מהפכת סדום ועמורה, ומזכירים כי לוט ניצל בזכותו. בפסוקים ל–לח נמצא סיפור לוט ובנותיו, המסתיים בהולדת בניו. בהמשך מסופר על לקיחתה של שרה על ידי אבימלך, על עונשו ועל תפילת אברהם בעבורו (פרק כ), ומיד אחר כך מסופר ששרה ילדה את יצחק, הבן הממשיך (כא, א–ח).

מה משמעותו של מבנה משולב זה של סיפורי המשפחות השונות כל כך זו מזו, משפחת אברהם ומשפחת לוט? פולק מצביע על שורה של הקבלות בין סיפור אברהם ובין סיפור לוט:¹²

גם אברהם וגם לוט מקבלים את אורחיהם בסבר פנים יפות (יח, ג–ח; יט, א–ג) ושניהם זוכים בשכר. לאברם ולשרה מבטיח האל שבניגוד לכל סבירות ייוולד להם בן (יח, ט–יד), ואילו את לוט ואת בניו הצילו המלאכים מחורבן במהפכת סדום (יט, יב–כח).

לעומת זאת, לדברי פולק קיים ניגוד בולט בין פרשיות אלה בגורל האישה: "שרה זוכה בהבטחה, אשר תביא להתגשמות הייעוד לאברהם, ואילו אשת לוט נהפכת לנציב מלח". בסיכום קובע פולק כי בהשוואת הסיפורים זה מול זה מוצגת מערכת מורכבת של הקבלות וניגודים, אשר מטרתה לומר כי "צאצאיו של לוט טבועים אפוא בחותם התועבה, ואילו בית אברהם עומד בסימן הגשמתו המופלאה של יעוד משמים".

11 דברי חז"ל מרמזים לרות המואבייה, אם סבו של דוד המלך, שהקדימה את נעמה העמונית, אמו של רחבעם בן שלמה (מלכים א' יד, כא).

12 פי פולק, הסיפור במקרא, ירושלים תשנ"ד, עמ' 196–197.

פולק אינו מבחין בין הדמיון שקיים בסיפורי אברהם ולוט ובין הניגוד שביניהם ועל כך יש לתמוה. יחד עם זאת בעזרת ההקבלה הניגודית נבין את פשר המבנה המשולב שראינו לעיל. ההבדל בין הולדת הבנים הממשיכים אצל לוט ואצל אברהם ממחיש את המרחק העצום שעשה לוט בעזיבתו את אברהם. בעזיבה זו לא רק סר מן הטוב אלא גם עבר לקיצוניות ההפוכה של סדום על אנשיה הרעים והחטאים. סופו של מהפך זה בחייו הוא במעשה של גילוי עריות ובהולדת בניו הממשיכים בצורה מגונה ביותר. זאת בניגוד לסיפור הסמוך על הולדת בנו הממשיך של אברהם, אשר הובטח לו על ידי המלאכים, ונולד משרה אשתו.

מן האמור לעיל מצטייר לוט כדמות שלילית בלבד, ולא כך הוא. יש לדייק ולראות את החיוב שבו, שכן קיים דמיון רב בין אברהם ובין לוט בתיאור הכנסת האורחים:

יח, א-ח	יט, א-ג
והוא ישב פתח האהל	ולוט ישב בשער סדם
וישא עיניו וירא	וירא לוט
וירא וירץ לקראתם	ויקם לקראתם
וישתחו ארצה	וישתחו אפים ארצה
ויאמר: אדני	ויאמר: הנה נא אדני
אל נא תעבר מעל עבדך	סורו נא אל בית עבדכם
יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם	ולינו ורחצו רגליכם
והשענו תחת העץ ואקחה פת לחם, וסעדו לבבכם. אחר תעברו	והשכמתם והלכתם לדרככם
ויתן לפניהם, והוא עומד לפניהם תחת העץ, ויאכלו	ויעש להם משתה, ומצות אפה, ויאכלו

בנוסף על הביטויים הדומים להפליא, מודגש כי לוט מתאמץ מאוד לארח את המלאכים: "ויאמרו: לא כי ברחוב נלין. ויפצר בם מאד" (יט, ב-ג). אברהם מבקש מן האנשים להתארח אצלו והם מסכימים מיד. לוט צריך להתגבר על סירובם, ולזכותו ייאמר שאכן הצליח בכך.

לוט שהה בחברתו של אברהם במשך שנים, מאז בא עמו מאור כשדים (יא, לא) ולאחר מכן מחרן (יב, ד-ה). לוט ירד עם אברהם ושרה למצרים בעקבות

הרעב ולאחר מכן נפרד מאברהם והלך לשבת בסדום (יג, ה-ג). במשך שנים אלה למד לוט מאברהם את הערך של הכנסת אורחים. במידת הכנסת האורחים שלו הוא נבחן, ובה הוכיח שהוא ראוי להינצל מהעונש של הפיכת סדום ועמורה. השקעתו של אברהם באחינו במשך השנים נושאת כאן פרי, בתיאור התנהגותו החיובית של לוט בסדום.

בתוך מסכת בריחותיו של לוט מנומקת הצלתו: "ויהי בשחת אלקים את ערי הכנע, ויזכר אלקים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה בהפך את הערים אשר ישב בהן לוט" (יט, כט). בקריאת הפסוק בעין שלילית נראה שלוט ניצל לא בזכותו שלו אלא רק בזכות הקשר המשפחתי שלו עם אברהם. אך אם נקשור את הפסוק לתיאור הכנסה האורחים של לוט, הדומה לזו של אברהם דודו, ניתן לומר שהצלתו של לוט היא תוצאה של חינוכו בעבר על ידי אברהם. לפי פירוש זה יש ללוט עצמו חלק בזכירה האלוקית. לאור זאת ייתכן שהביטוי "ויזכר אלקים את אברהם" רומז לוויכוח שבין אברהם ובין ריבונו של עולם, שבו טוען אברהם: "האף תספה צדיק עם רשעי?"¹³ אכן לוט הוא אותו צדיק בסדום. הכתוב מציין כי עד כה היו ללוט בנות ולא בנים. המלאכים אמנם שואלים אותו: "עד מי לך פה חתן ובניך ובנתיך?" (יט, יב), אך בפועל לוט מנסה לשכנע את חתניו "לקחי בנתיך", ולבסוף מוצא מן העיר עם אשתו ושתי בנותיו הנמצאות (פסוקים יד-טז). את הולדת בניו הממשיכים, אבותיהם של שני עמים מפורסמים, יש לפרש מתוך היכרות עם השקפת העולם המקראית¹⁴ כשכר אלוקי.

מסקנה זו מוצאת חיזוק בהקשר העוסק כולו בסיפורי לידה: (א) הולדת מואב ועמון: "ותלד הבכירה בן [...] והצעירה גם היא ילדה בן" (יט, לז-לח); (ב) רפואת אבימלך ונשיו אשר רחמן נעצר: "וירפא אלקים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו, וילדו" (כ, יז-יח); (ג) הולדת יצחק: "ותהר ותלד שרה לאברהם בן [...] ויקרא אברהם את שם בנו הנולד לו, אשר ילדה לו שרה – יצחק. ואברהם בן מאה שנה בהולד לו את יצחק בנו. ותאמר מי מלל לאברהם [...] כי ילדתי בן לזקניו" (כא, א-ה). השורש יל"ד משמש בשלושת סיפורים אלה כמילה מנחה. סיפור אבימלך ושרה הוא הסיפור הברור ביותר במקרא מצד הצגת העקרונות כעונש. עונש זה הופסק בעקבות תפילת אברהם ובמקומו בא

13 על זכותו של לוט נכתבו פירושים שונים. ראו לדוגמה רש"י ורמב"ן לבראשית יט, כט.

14 בנים הם "שכר פרי בטן" (תהילים קכז, ג). ביטוי להשקפה זו ניתן לראות בכל סיפורי פקידת העקרונות בתנ"ך.

הפריון: "וילדו". סיפור אברהם הוא הסיפור שבו הציפייה ללידה היא ארוכה וקשה ביותר, ורק לאחר ייסורים וסיבוכים ממושכים מספר הכתוב בלשון ארוכה וחגיגית על הולדת הבן. דרך ההקשר, ובעזרת המילה המנחה, מצביעה התורה על רעיון זהה בכל שלושת הסיפורים. לידה איננה מאורע טבעי מובן מאליו אלא היא טעונה ברכת שמים. כך יובן מקומו של סיפור לידת בני לוט בסמוך לשני הסיפורים האחרים: הולדת בני לוט למרות הנסיבות הלא מקובלות היא ברכה אלוקית.

ג. מעגל העתיד:

סיפור לוט ובנותיו על הרקע של הולדת העמים עמון ומואב

בתוך רצף של מצוות בפרשת כי תצא לאחר קטע של איסורי עריות, מופיע איסור נישואים עם עמון ומואב: "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'". גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם" (דברים כג, ד).¹⁵ הפסוק הקודם לאיסור חיתון זה הוא הפסוק העוסק באיסור נישואים עם ממזר. יש להשוות בין לשונם של שני הפסוקים ולעמוד על הדמיון המפתיע שביניהם:

דברים כג, ד	דברים כג, ג
לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'	לא יבא ממזר בקהל ה'
גם דור עשירי לא יבא להם	גם דור עשירי לא יבא לו
בקהל ה' עד עולם	בקהל ה'

בעזרת סמיכות הפרשיות וזהות הביטויים מזכיר הכתוב את מוצאם הראשון של עמון ומואב, וקובע כי "ממזרים"¹⁶ אלו שנולדו ללוט מבנותיו, נאסרים לבוא בקהל ה'. יש לשים לב לעובדה כי רק בממזר, בעמוני ובמואבי קיים האיסור הקיצוני של עשרה דורות.

15 אמנם הכתוב שם מנמק את איסור הנישואים לעמון ולמואב בכך שלא קידמו את עם ישראל בלחם ובמים כאשר יצאו ממצרים, ועל ששכרו את בלעם לקלסם, אך נראה שההקשר העוסק בגילוי עריות הוא רב משמעות. ראו על כך G. Von Rad, *Studies in Deuteronomy*, London 1948, pp. 20–21.

16 ההגדרה ההלכתית של "ממזר" היא הנולד מאיסורי ביאה, כהגדרת המשנה: "איזהו ממזר? כל שאר בשר שהוא ב'לא יבא', דברי ר' עקיבא. שמעון התימני אומר: כל שחייבים עליו כרת בידי שמים, והלכה כדבריו" (משנה, יבמות ד, ג). יחד עם זאת נזכיר את פירושו של ר' יהודה בן בלעם (ראב"ע מביא את פירושו בהגדרת "ואחרים אמרו" בדברים כג, ג, ובציון שמו בזכריה ט, ו) שממזר הוא "שם של גוי". יש לציין כי אין כל זכר במקרא לעם בשם זה.

מן החוק שבספר דברים נראה כי העמים מואב ועמון, על רקע הולדתם המגונה, מוקצים ומאוסים בעצמם והיחס כלפיהם שלילי בלבד. אך לא כך הוא. גם במעגל זה, העוסק בהיסטוריה העתידית של העמים מואב ועמון, הדברים מורכבים, ואין להסתפק בציוני הגנאי. רות המואבייה, אשר מוצאה מוזכר פעמים רבות במגילת רות, היא אם סבו של דוד המלך. שושלת המלך המשיח מוצאה מלוט ובנותיו. כבר בתוך הסיפור מוצא המדרש את הבן החשוב שיולד בעתיד הרחוק: "ר' תנחומא משום ר' שמואל: 'ונחיה מאבינו זרע' – אותו זרע שהוא בא ממקום אחר, ואי זה? זה מלך המשיח" (בראשית רבה מט, ח).

לסיכום, סיפורן של בנות לוט הוא סיפור פרדוקסלי של דבר והיפוכו: כוונה טובה ונאצלת יחד עם מעשה מתועב. סיפור זה דורש מן הקורא יחס דו-ערכי של התייחסות חיובית לכוונתן הסובייקטיבית של בנות לוט, בד בבד עם יחס של דחייה מן המעשה של גילוי עריות. יחס כפול זה כלפי מעשיהן של בנות לוט ניתן למצוא בכל המעגלים שבהם נבדק הסיפור: במעגל המצומצם של הסיפור עצמו בהקשרו המייד, במעגל של סיפורי אברהם ולוט ובמעגל העמים מואב ועמון. בעקבות מפגש מדהים זה של החובה והזכות הכרוכים זה בזה¹⁷ יובן מצד אחד הרקע להולדתם של עמים זרים ושנואים שאסור להתחתן עמם, וכנגדו הרקע להולדתו של דוד המלך המשיח.

17 לדברי טורנר (לעיל הערה 9), עמ' 100, סיפור לוט ובנותיו הוא אנטייתזה להנחתו של אברהם כי ניתן לחלק את העולם לרשעים ולצדיקים. הנחה זו מונחת בבסיס טיעונו שלא להרוס את סדום בזכות הצדיקים שיושבים בה. בהצגתו של לוט כ"ד"ר ג'קיל וכמיסטר הייד" גם יחד, מסתבר שהעולם מורכב יותר: "Chapter 19 may be seen as a critique of the 'conventional theology' reflected in 18, 22–23, that all people belong to one of two classifications – righteous or wicked".